

HOÀN THIÊN QUY ĐỊNH PHÁP LUẬT VỀ XÁC ĐỊNH QUYỀN LỢI CÓ THỂ ĐƯỢC BẢO HIỂM TRONG HỢP ĐỒNG BẢO HIỂM TÀI SẢN

PHẠM THỊ VIỆT*

Quyền lợi được bảo hiểm trong bảo hiểm tài sản là một nguyên tắc quan trọng giúp xác định người có quyền tham gia ký kết hợp đồng bảo hiểm và ai sẽ được bồi thường khi xảy ra tổn thất tài sản. Nguyên tắc này bảo đảm hợp đồng bảo hiểm tài sản có giá trị pháp lý và tuân thủ các quy định pháp luật. Tuy nhiên, các quy định hiện hành vẫn còn nhiều hạn chế, gây khó khăn trong việc áp dụng nguyên tắc này vào thực tế, ảnh hưởng đến tính hiệu quả và công bằng trong việc thực thi hợp đồng bảo hiểm tài sản. Do đó, pháp luật cần được điều chỉnh để linh hoạt hơn, cho phép các chủ thể có quyền lợi tài chính đối với tài sản nhưng chưa hoàn tất quyền sở hữu vẫn có thể tham gia vào các hợp đồng bảo hiểm tài sản.

Từ khóa: Pháp luật bảo hiểm tài sản; quyền lợi được bảo hiểm; hợp đồng bảo hiểm tài sản.

Insurable interest in property insurance is a fundamental principle determining who is entitled to enter into an insurance contract and who is eligible for compensation in the event of property loss or damage. This principle ensures the legal validity of property insurance contracts and compliance with relevant legal regulations. However, current legal provisions remain limited, posing practical application challenges and affecting contract enforcement's effectiveness and fairness. Therefore, the law should be revised to offer greater flexibility, allowing parties with a financial interest in property not yet holding full ownership rights to participate in property insurance contracts.

Keywords: Laws on property insurance; insurable interest; property insurance contracts.

NGÀY NHẬN: 24/9/2024

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 21/3/2025

NGÀY DUYỆT: 16/4/2025

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.351.2025.1147>

1. Khái niệm quyền lợi được bảo hiểm trong hợp đồng bảo hiểm tài sản

Khái niệm quyền lợi được bảo hiểm trong hợp đồng bảo hiểm tài sản là một yếu tố quan trọng, có thể tiếp cận theo nhiều cách khác nhau tại các quốc gia trên thế giới. Ở Việt Nam, theo *Luật Kinh doanh bảo hiểm* năm 2022, mặc dù không có định nghĩa cụ

thể về quyền lợi được bảo hiểm nhưng *Luật* đã liệt kê các quyền lợi liên quan đến tài sản có thể được bảo hiểm, bao gồm: quyền sở hữu, quyền liên quan đến tài sản, quyền chiếm hữu hoặc quyền sử dụng hợp pháp của người không phải là chủ sở hữu¹. Điều

* NCS của Trường Đại học Luật, Đại học Huế

này cho thấy, quyền lợi được bảo hiểm là sự kết nối hợp pháp giữa bên mua bảo hiểm và tài sản nhằm bảo vệ họ trước các tổn thất vật chất phát sinh từ tài sản đó.

Hợp đồng bảo hiểm tài sản có mục đích giúp bên mua bảo hiểm chuyển giao rủi ro tài chính phát sinh từ tổn thất tài sản sang cho công ty bảo hiểm. Tổn thất này thường là những thiệt hại về vật chất và được quy đổi thành tiền hoặc tài sản tương đương. Do đó, bên được bảo hiểm thường là chủ sở hữu hợp pháp hoặc người có quyền chiếm hữu, sử dụng hợp pháp tài sản. Trước khi ký kết hợp đồng, công ty bảo hiểm cần kiểm tra kỹ lưỡng để bảo đảm rằng, bên mua bảo hiểm có quyền lợi bảo hiểm hợp pháp nhằm tránh rủi ro pháp lý hoặc trục lợi bảo hiểm.

Ở Việt Nam, việc xác định chính xác quyền lợi bảo hiểm của bên mua đôi khi gặp khó khăn khi tài sản được sử dụng hoặc sở hữu bởi bên thứ ba, hoặc khi xảy ra tranh chấp quyền lợi đối với tài sản chung. Tương tự, trong các tình huống mà quyền sở hữu hoặc quyền sử dụng tài sản không rõ ràng, việc xác định ai có quyền lợi bảo hiểm hợp pháp trở thành một vấn đề phức tạp. Việc hiểu và áp dụng chính xác khái niệm quyền lợi được bảo hiểm là rất quan trọng trong cả lý thuyết và thực tiễn. Điều này, không chỉ giúp bảo đảm hợp đồng bảo hiểm tài sản được ký kết đúng đối tượng và mục đích mà còn tránh các tranh chấp hoặc rủi ro pháp lý liên quan đến việc yêu cầu bồi thường khi xảy ra tổn thất.

2. Thực tiễn áp dụng nguyên tắc quyền lợi được bảo hiểm trong hợp đồng bảo hiểm tài sản

a. Chủ thể được quyền tham gia vào quan hệ hợp đồng bảo hiểm tài sản

Trên thực tế, hợp đồng bảo hiểm tài sản được thiết lập trên cơ sở thỏa thuận giữa hai bên: doanh nghiệp bảo hiểm và bên mua bảo hiểm. Doanh nghiệp bảo hiểm là một

pháp nhân hoạt động theo quy định pháp luật, có trách nhiệm cung cấp dịch vụ bảo hiểm và cam kết bồi thường khi có rủi ro xảy ra. Bên mua bảo hiểm là cá nhân hoặc tổ chức có nhu cầu bảo vệ tài sản với mục tiêu giảm thiểu tổn thất tài chính khi tài sản gặp thiệt hại. Họ phải đóng phí bảo hiểm theo đúng thỏa thuận đã cam kết. Cả hai bên cùng nhau tạo ra nền tảng pháp lý cho hợp đồng bảo hiểm tài sản, bảo đảm tài sản của bên mua được bảo vệ khỏi các rủi ro bất ngờ.

Trong một hợp đồng bảo hiểm tài sản, các chủ thể thường liên quan bao gồm: (1) Bên mua bảo hiểm là bên chủ động ký kết hợp đồng và chịu trách nhiệm đóng phí bảo hiểm; (2) Người được bảo hiểm là chủ sở hữu tài sản hoặc người có quyền lợi liên quan trực tiếp đến tài sản; (3) Người thụ hưởng (nếu có) là cá nhân hoặc tổ chức có quyền nhận bồi thường khi xảy ra thiệt hại. Việc phân định rõ vai trò của từng chủ thể giúp quá trình thực thi bảo hiểm diễn ra minh bạch, bảo đảm quyền lợi hợp pháp khi có rủi ro.

Theo *Luật Kinh doanh bảo hiểm* năm 2022 và các văn bản hướng dẫn, không có quy định cụ thể về việc ai được quyền tham gia ký kết hợp đồng bảo hiểm tài sản. Tuy nhiên, bên mua bảo hiểm phải chứng minh quyền lợi hợp pháp đối với tài sản khi yêu cầu bảo hiểm. Quyền lợi bảo hiểm liên quan chủ yếu đến các thiệt hại vật chất có thể xảy ra đối với tài sản và người mua bảo hiểm có trách nhiệm chịu tổn thất tài chính khi tài sản bị hư hỏng. Khi xảy ra sự cố, nếu bên mua bảo hiểm không còn quyền lợi hợp pháp với tài sản (do bán, chuyển nhượng...), hợp đồng bảo hiểm sẽ không có hiệu lực và không có quyền yêu cầu bồi thường.

Bản chất của bảo hiểm tài sản liên quan trực tiếp đến quyền sở hữu tài sản, gồm ba nội quyền: chiếm hữu, sử dụng và định đoạt². Các quyền này cho phép chủ sở hữu quản lý và chuyển nhượng tài sản cho người khác (qua hợp đồng mua bán hoặc cho

thuê); tuy nhiên, không chỉ chủ sở hữu mới có quyền tham gia bảo hiểm tài sản. Người thuê hoặc người quản lý hợp pháp cũng có thể mua bảo hiểm nhằm bảo vệ quyền lợi của mình đối với tài sản, khi có rủi ro phát sinh. Điều phức tạp nảy sinh khi nhiều chủ thể cùng mua bảo hiểm cho cùng một tài sản, có thể dẫn đến việc vi phạm nguyên tắc bồi thường. Nguyên tắc này quy định người được bảo hiểm chỉ nhận bồi thường tương đương với giá trị tổn thất thực tế. Nếu có nhiều hợp đồng bảo hiểm tồn tại, tổng số tiền bồi thường có thể vượt quá giá trị thực tế của tài sản dẫn đến nguy cơ trục lợi bảo hiểm.

b. Xác định thời điểm bên mua bảo hiểm có quyền lợi có thể được bảo hiểm

Việc xác định thời điểm bên mua bảo hiểm có quyền lợi có thể được bảo hiểm là một vấn đề quan trọng trong bảo hiểm tài sản, vì đây chính là cơ sở để hợp đồng bảo hiểm có hiệu lực và bảo đảm tính hợp pháp của việc bảo vệ tài sản. Quyền lợi này không chỉ là yếu tố quyết định việc ký kết hợp đồng mà còn ảnh hưởng đến việc bồi thường khi có tổn thất xảy ra. Trong lĩnh vực pháp lý, có hai luồng quan điểm khác nhau về thời điểm bên mua bảo hiểm có quyền lợi có thể được bảo hiểm:

Một là, quyền lợi được bảo hiểm phải tồn tại tại thời điểm ký kết hợp đồng. Theo quan điểm này, khi hợp đồng bảo hiểm được ký kết, người mua bảo hiểm phải chứng minh họ có quyền lợi hợp pháp đối với tài sản được bảo hiểm (bao gồm: quyền sở hữu, quyền chiếm hữu hoặc quyền sử dụng hợp pháp). Nếu không có quyền lợi này vào thời điểm ký hợp đồng, hợp đồng sẽ bị coi là vô hiệu. Cơ sở của quan điểm này bắt nguồn từ nguyên tắc hợp pháp của các hợp đồng nói chung, trong đó mọi thỏa thuận phải dựa trên cơ sở quyền lợi thực tế. Hoặc quy định theo hướng quyền lợi được bảo hiểm bắt buộc phải có kể từ thời điểm giao kết hợp đồng.

Hai là, quyền lợi được bảo hiểm chỉ cần tồn tại tại thời điểm xảy ra tổn thất. Quan điểm này linh hoạt hơn, cho phép người mua bảo hiểm bảo vệ tài sản ngay cả khi họ chưa sở hữu tài sản đó tại thời điểm ký kết. Ví dụ, một người có thể mua bảo hiểm cho tài sản mà họ dự kiến sở hữu, nếu đến thời điểm xảy ra rủi ro, họ đã có quyền lợi hợp pháp, hợp đồng bảo hiểm vẫn có hiệu lực. Tại Việt Nam, pháp luật hiện hành thường yêu cầu quyền lợi có thể được bảo hiểm phải tồn tại vào thời điểm xảy ra tổn thất nhằm bảo đảm người mua bảo hiểm thực sự chịu thiệt hại về tài chính khi tài sản bị tổn thất. Tuy nhiên, trong một số trường hợp đặc biệt, doanh nghiệp bảo hiểm có thể yêu cầu quyền lợi này phải có ngay từ thời điểm ký kết hợp đồng nhằm tránh các rủi ro trục lợi bảo hiểm.

Luật Kinh doanh bảo hiểm năm 2022 không có quy định cụ thể về thời điểm xác định quyền lợi bảo hiểm nhưng bên mua bảo hiểm phải có quyền lợi hợp pháp đối với tài sản tại một trong hai thời điểm: khi ký kết hợp đồng hoặc khi xảy ra rủi ro³. Nếu tại thời điểm ký hợp đồng, bên mua không có quyền lợi hợp pháp, hợp đồng sẽ vô hiệu. Nếu tài sản đã được chuyển nhượng trước khi xảy ra tổn thất, hợp đồng bảo hiểm cũng sẽ không còn giá trị.

Riêng trong lĩnh vực bảo hiểm hàng hải, *Bộ luật Hàng hải năm 2015* cho phép quyền lợi được bảo hiểm không nhất thiết phải có từ thời điểm ký kết hợp đồng mà chỉ cần tồn tại khi có tổn thất xảy ra. Tuy nhiên, quy định này chỉ áp dụng giới hạn trong bảo hiểm hàng hải, không mở rộng ra các loại hình bảo hiểm khác, bao gồm bảo hiểm tài sản. Điều này, bảo đảm tính đặc thù và hợp lý của mỗi loại hình bảo hiểm, đồng thời bảo vệ quyền lợi của các bên tham gia⁴.

Có thể nhận thấy, quy định hiện hành về thời điểm bên mua bảo hiểm có quyền lợi được bảo hiểm đôi khi còn quá cứng nhắc và chưa hoàn toàn phù hợp với bản chất của

loại hình bảo hiểm này. Hợp đồng bảo hiểm tài sản là một quan hệ mang tính chất bồi thường tương xứng, trong đó doanh nghiệp bảo hiểm chịu trách nhiệm bồi thường thiệt hại cho bên mua bảo hiểm khi có rủi ro xảy ra nhưng không mang tính hoàn trả phí bảo hiểm nếu sự kiện bảo hiểm không xảy ra. Mục tiêu chính của người mua bảo hiểm là bảo vệ tài sản khỏi những rủi ro tiềm ẩn có thể xảy ra. Khi tham gia vào hợp đồng, họ đóng phí bảo hiểm để đổi lại sự bảo đảm về mặt tài chính từ phía doanh nghiệp bảo hiểm. Tuy nhiên, nếu hết thời hạn bảo hiểm mà không có sự kiện bảo hiểm nào xảy ra, số tiền phí đã đóng sẽ không được hoàn lại. Điều này, tạo ra một dạng chi phí bảo vệ liên tục mà người mua bảo hiểm chấp nhận để đổi lấy sự an tâm trong suốt thời gian bảo hiểm.

Một vấn đề đáng chú ý là, nếu tại thời điểm xảy ra sự kiện bảo hiểm, bên mua bảo hiểm không còn quyền lợi đối với tài sản (ví dụ như đã chuyển nhượng tài sản hoặc không còn quyền chiếm hữu hợp pháp) thì họ sẽ không được bồi thường. Quy định này mặc dù nhằm bảo đảm tính hợp pháp và công bằng, nhưng trong thực tế có thể gây khó khăn cho những tình huống mà quyền lợi của người mua bảo hiểm thay đổi do các yếu tố khách quan (ví dụ, một người mua bảo hiểm cho tài sản nhưng sau đó chuyển nhượng tài sản trong khi hợp đồng vẫn còn hiệu lực và rủi ro xảy ra sau khi tài sản đã được chuyển giao). Như vậy, quy định cứng nhắc về thời điểm có quyền lợi được bảo hiểm chưa hoàn toàn phản ánh đúng bản chất linh hoạt của loại hình bảo hiểm tài sản, nơi mà mục tiêu chính là bảo vệ tài sản trước rủi ro. Sẽ hợp lý hơn nếu quy định này được nói lỏng hoặc bổ sung thêm những ngoại lệ để phù hợp hơn với thực tế, giúp người mua bảo hiểm linh hoạt hơn trong việc bảo vệ tài sản của mình mà không gặp phải các rào cản pháp lý không cần thiết.

Hiện nay, trước sự biến đổi mạnh mẽ của

thiên nhiên và nhu cầu ngày càng cao của con người về cuộc sống, các giao dịch dân sự, đặc biệt là trong lĩnh vực bảo hiểm tài sản đang ngày càng gia tăng. Nhiều người muốn bảo vệ tài chính và tài sản của mình khỏi các rủi ro tiềm ẩn, ngay cả khi quyền sở hữu chưa được xác lập đầy đủ. Điều này, đặc biệt phổ biến trong trường hợp các tài sản hình thành trong tương lai, chẳng hạn như nhà chung cư mà tại thời điểm mua, người mua chưa có đủ giấy tờ pháp lý để chứng minh quyền sở hữu. Dù đã đầu tư và dự kiến sở hữu tài sản, những chủ thể này vẫn phải đối mặt với nguy cơ tổn thất tài chính nếu có sự cố xảy ra trong quá trình chờ hoàn tất các thủ tục pháp lý.

Tuy nhiên, pháp luật kinh doanh bảo hiểm hiện hành chưa cho phép những người này tham gia vào quan hệ bảo hiểm tài sản một cách chính thức vì thiếu cơ sở pháp lý rõ ràng về quyền sở hữu, tạo ra bất cập lớn trong bối cảnh phát triển hiện nay. Điều này, không chỉ đáp ứng nhu cầu thực tế của xã hội hiện đại mà còn tạo ra một hệ thống bảo hiểm toàn diện, bảo vệ người dân và doanh nghiệp trước những rủi ro không lường trước.

3. Kiến nghị nhằm hoàn thiện quy định pháp luật về xác định quyền lợi được bảo hiểm trong hợp đồng bảo hiểm tài sản

Thứ nhất, đưa ra định nghĩa rõ ràng và bao quát hơn về quyền lợi được bảo hiểm. Hiện tại, khái niệm này chủ yếu gắn liền với quyền sở hữu tài sản, hạn chế sự linh hoạt trong những trường hợp mà chủ thể có lợi ích tài chính liên quan nhưng chưa hoàn tất quyền sở hữu (ví dụ điển hình là trong các dự án tài sản hình thành trong tương lai, như mua nhà chung cư). Pháp luật cần mở rộng định nghĩa để bao gồm cả những đối tượng có quyền lợi hợp pháp tiềm năng hoặc quyền lợi tài chính chưa chính thức được xác lập như trường hợp người mua đang trong quá trình hoàn tất thủ tục pháp lý.

Thứ hai, quy định rõ thời điểm xác định quyền lợi được bảo hiểm. Pháp luật nên linh hoạt hơn, cho phép người mua bảo hiểm được ký kết hợp đồng ngay cả khi quyền sở hữu chưa hoàn tất, miễn là họ có quyền lợi tài chính hoặc quyền lợi hợp pháp liên quan đến tài sản. Điều này, không chỉ bảo vệ người mua trước các rủi ro có thể phát sinh trong quá trình chuyển giao quyền sở hữu mà còn giúp doanh nghiệp bảo hiểm thực hiện đúng vai trò bảo vệ tài sản.

Thứ ba, bổ sung quy định về bảo hiểm cho tài sản hình thành trong tương lai. Đối với các loại tài sản, như: nhà ở đang xây dựng hoặc tài sản trong các dự án chưa hoàn tất cần có cơ chế bảo vệ tài chính ngay từ giai đoạn đầu. Khi người mua đã đầu tư một khoản tiền lớn vào tài sản, dù chưa chính thức hoàn tất quyền sở hữu, quyền lợi bảo hiểm của họ vẫn cần được bảo vệ. Quy định này có thể dựa trên bằng chứng về quyền lợi tài chính hoặc hợp đồng mua bán tài sản.

Thứ tư, nâng cao tính minh bạch và trách nhiệm của doanh nghiệp bảo hiểm. Các doanh nghiệp cần kiểm tra và xác minh quyền lợi của người mua bảo hiểm trước khi ký kết hợp đồng để tránh tình trạng trục lợi bảo hiểm. Pháp luật cũng cần yêu cầu các doanh nghiệp cung cấp thông tin chi tiết hơn về quyền lợi và trách nhiệm của cả hai bên, bảo đảm mọi điều khoản đều rõ ràng, minh bạch.

Thứ năm, tăng cường tuyên truyền và phổ biến pháp luật về bảo hiểm tài sản. Việc nâng cao nhận thức pháp lý cho người dân và doanh nghiệp không chỉ giúp người mua hiểu rõ hơn về quyền lợi của mình mà còn giúp doanh nghiệp bảo hiểm thực hiện hợp đồng một cách công khai và hiệu quả. Những thay đổi trong quy định pháp luật cũng cần được cập nhật kịp thời để bảo đảm mọi đối tượng liên quan đều nắm rõ.

4. Kết luận

Hoàn thiện quy định pháp luật về quyền lợi được bảo hiểm trong hợp đồng bảo hiểm tài sản là cần thiết để đáp ứng nhu cầu thực tiễn và bảo vệ quyền lợi của các bên tham gia. Những kiến nghị nêu trên không chỉ giúp nâng cao tính linh hoạt của quy định pháp luật mà còn tạo nền tảng pháp lý vững chắc cho sự phát triển bền vững của thị trường bảo hiểm tại Việt Nam. Việc điều chỉnh và bổ sung các quy định liên quan sẽ không chỉ bảo vệ người mua bảo hiểm mà còn giúp thị trường bảo hiểm hoạt động hiệu quả và minh bạch.

Chú thích:

1, 3. Điều 44, 25, 26 Luật Kinh doanh bảo hiểm năm 2022.

2. Điều 158 Bộ luật Dân sự năm 2015.

4. Bộ luật Hàng hải năm 2015.

Tài liệu tham khảo:

1. Bộ luật Dân sự Albania năm 1994.

2. Bộ Tài chính (2015). *Thông tư số 126/TT-BTC ngày 20/8/2015 ban hành tiêu chuẩn thẩm định giá Việt Nam*.

3. Luật Bảo hiểm Australia năm 1984.

4. Luật Bảo hiểm Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa năm 2015.

5. Luật Bảo hiểm Hàng hải Anh năm 1906.

6. Luật Bảo hiểm Singapore năm 1966.

7. Mai Lan Phương (2025). *Quan niệm về tài sản bảo đảm là bất động sản hình thành trong tương lai*. Tạp chí Quản lý nhà nước, số 349 (tháng 2/2025).

8. Quốc hội (2013). *Hiến pháp năm 2013*.

9. James C. Bonbright and David Katz (1929). *Valuation of Property to Measure Fire Insurance Losses*. Tập 29, số 7, đăng trên Hiệp hội đánh giá Luật Columbia, từ <https://doi.org/10.2307/1114624>.

10. Wang Han (2018). *On if an insurance policy is a perfect contract of indemnity in marine insurance*. https://heinonline.org/hol-cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/chlegscien6§ion=14.